

**“ДВА ПРЪСТА ЧЕСТ ПОСРЕД ЧЕЛОТО НИ Е ДАЛ
ВСЕМОГЪЩИЯ БОГ”
ЮПИТ ЗА ИЗВЕЖДАНЕ НА ЕТНОДЕМОГРАФСКАТА
СИТУАЦИЯ В АЛБАНИЯ В МИНАЛОТО И СЕГА/**

Анастасия Пашова, Димитър Бело

“Една красива страна, разположена между Италия, Гърция и Югославия, с твърде древен, колкото и гърците народ, с оригинален език, единствен потомък на илирийския, което обеснява и уважението на езиковедите към него, почит, която е в противовес с всеобщото пренебрежение спрямо този народ, една страна със сурова комунистическа диктатура, затворена, като в ковчег” /Исмаил Кадаре, 1996/

Албания е разположена в Югоизточна Европа и западната част на Балканския полуостров. Албанската държава не е променяла сериозно своите граници в рамките на съвременното си съществуване след обявяването на независимостта през 1912 г. и решението за възстановяването ѝ през 1913 г.¹ На север и северо-запад граничи със Сърбия и Черна гора, на изток с Република Македония, а на юго-изток и юг – с Гърция. Западната ѝ граница е с Адриатическо море, а юго-западната с Йонийско море. Албания е една от най-малките страни в Европа с площ 28 748 км. В Албания има четири основни района: Северен алпийски, Централен планински, Южен планински и районът на Западните крайбрежни равнини. Характерно е че вътрешните равнини са разположени между планински масиви. Река Шкумбин разполюва албанската територия и от векове е била граница между гегите и тоските, между северните и южните албанци.²

Столицата на Република Албания е град Тирана, възникнал през XVII век във владенията на известната албанска фамилия Топтани. Източно от столицата, на адриатическия бряг се намира втория по големина град – Дуръс, известен в античността като Дирахион, в българското средновековие като Драч, а и до днес като Дурацо.³ Градът е важен пристанищен център с много истори-

чески паметници най-интересния от които е античният амфитеатър. Третият по големина град е Шкодра, известен в миналото под името Скотари. Той е най-северния от големите албански градове и се намира на брега на едноименното езеро. Смята се, че първото селище тук е възникнало около V век пр. Христа, а от III век пр. н.е. е център на илирийските племена, които се предполага че са поставили началото на албанския етнос.

Населението на Албания е около 3 330 750 човека /1998/. В миналото ръстът на населението на Албания се е задържал от болестите, глада, войните, миграцията и феодалните разпри, но от 1920 г. – рязко се увеличава. През 1945 г. в страната живеели 1 115 000 човека, през 1960 – 1 620 000, а през 1995 – 3 410 000 човека. Живеещите в Албания обаче далеч не изчерпват числеността на албанците, почти половината от които се намират извън границите на родината си. Официално независимата албанска държава е обявена на 28.11. 1912 година. При очертаването на албанските граници през 1913 година извън тях остават територии, компактно населени с албанци. Става дума преди всичко за Косово, но и за някои райони в Западна Македония и Черна гора, както и за крайграничната област в Гърция, наричана обикновено Чамерия.⁴

“Етнически състав на Албания е: албанци / геги на север и тоски на юг – 95%; от останалите: гърци – 3%; сърби, българи, цигани – 2%. За разлика от другите балкански страни Албания винаги се е отличавала с етническа еднородност. В южната част на страната живее православно национално малцинство, което говори и гръцки език. Езици: албански, тоски диалект и гръцки. Вероизповедание: ислям – 70%; православиe/гръцка православна църква/ - 20%; католици – 10%. Повечето изследователи на Албания /Коница, Бала, 2003/ смятат, че религията обединява албанската националност, а не е разделя. “Нашето движение е основано на принципите на националността, а не на вярата, и губи същността си, ако разделим албанците по религия, вместо да ги възприемем в тяхното национално единство”. /Коница, по Бала, 2003/⁵. Столицата е Тирана с население 244200 човека. По-големи градове са: Дурас – 85400 човека; Елбасан – 83300 и Шкодра – 81900.

А. Желязкова, като се позовава на западни изследователи очертава следното разпределение по религии в Албания. “Приблизителна картина на религиозното самоопределение в Албания е представена от генералния консул на Белгия в Солун през 1888 година. Според неговата статистика съотношението в Албания по религиозен признак е следното: гиги мюсюлмани /Северна Албания/ - 370 000 души, тоски мюсюлмани /Южна Албания/ - 250 000 души, християни католици – 253 000 души и православни християни – 150 хиляди души. Впрочем вероятно има грешки в тази статистика, защото в началото на XX век мюсюлманите са 70%, православните албанци – около 20% и католиците – 10%. Според последното преброяване от месец април 1989 г. Населението на Албания е 3 182 417 души, като се посочва същото съотношение между мюсюлма-

ни, православни и католици. По повод на религиозната индиферентност на албанците Е. Биберай изтъква, че албанците предпочитат етнонационалната си идентификация, а не религиозната. Модерният албанец обикновено казва: “Религията на албанеца е албанизмът” /Желязкова, 2000/

Преди повече от сто години Васил Кънчов/1900/ пише за албанците: “Тия древни жители на Балканския полуостров сами се наричат “шкипетари”, което ще рече “планинци”. Гърците ги наричали в старо време “арванаси”, отдето старите българи са взели името “арбанаси”. Турците ги нарекли “арнаути”, и в ново време с това име ги наричат всички техни съседи на полуострова. Арнаутите се отличават много добре от другите народи на полуострова, както по език, така и по снага и нрави. Доказано е сега, че арнаутският език е древният език на илирите, смесен с много латински, славянски и гръцки думи. Арнаутинът се придържа много чевръсто към бащиния си език, но когато се отдели от дома си, от гъстата албанска маса и попадне между други чужди хора, той лесно изучава чуждия език, жени се в чужбина и децата му вече губят бащиния си език. По такъв начин голямо множество арнаути са се губили и сега се губят между другите народи. Рядко ще има град в европейските владения на Турция в който да няма арнаути. Арнаутското население живее преимуществено в планински места, в села, разделено на големи родове, които постоянно враждуват помежду си и се съединяват само в крайни случаи, когато се заплаши свободата им. Техните села са бедни. Само родовите началници имат каменни кули, всякога добре въоръжени. Арнаутското население и в Македония се държи яко за своето старо родово управление и недопуска турската власт да наложи ръка на него. Оттук произлизат постоянни борби между турската власт и арнаутските родоначалници – борби, на които сега центрове са Дебър в Македония, Ипек в Стара Сърбия и Шкодра в Албания.”

В Интернет справочника за историята на Албания е дадена съвсем кратка справка: “Албанците произхождат от илирийците, които населяват в зората на писменната история, части от страната разположени на север от р. Шкумбини, а Южна Албания по това време се намира под гръцко влияние И двата района задълго попаднали под властта на римските, славянски и турски завоеватели, но и досега са се съхранили същевени разлчия между гегите, живеещи на север от р. Шкунбини и тоските, които живеят на юг от нея.

Сред гегите преобладавали високите стройни блондини. Тяхната обществена организация /квазифеодалната племенна система/, обичаи и приоритети са останали на степената на племето до началото на модернизацията на Албания през 1920 г. Всички мъже носили оръжие, а домавете представлявали укрепени каменни къщи. Високо се ценило умението да се владее оръжие – на военна служба, като наемници и във феодалните имения. Уседналото земеделие било презривно занимание и се извършвало от жените, докато мъжете са пасели говеда. В патриархалната среда лидерството принадлежало на знатните фами-

лии и особено много се е държало на личната, семейна и племенна чест. Поведението на хората се е регламентирало от действаща система от неписани традиционни закони.

За разлика от тях, тоските, които населявали по-широки и плодородни земи в южните долини, живеели по-малко регламентирано и водели по-спокоен живот. По диалект и външен образ те се отличавали значително от гегите. В хода на по-тесни контакти с византийската, турската и съвременната гръцка цивилизация тоските правомерно си плащали данъците и признавали върховната власт. Те се занимавали с уседнало земеделие и живеели в компактни села, в които били дребни земеделци, фермери – арендатори, или наени работници на местни знатни мюсюлмани. Тоските често емигрирали в търсене на по-благополучен живот, или търсели зад граница временна работа като строителни работници.

Освен гръцките общини около Гирокастра и Сарана в южната част на страната, имало още етнически малцинства. Няколко хиляди черногорски сърби живеели на север от Шкодра, а на изток от Преспанското езеро живеели македонци. Около Корча имало и няколко български села.”

Индустриализацията провеждана от комунистите, се е съпровождала с преместване на населението от планинските села към предградията на равнинните градове. След 1945 г. индустриализацията силно стимулирала разрастването на градовете, които започнали да функционират като търгоски и административно – разпределителни центрове. През 1930 г., числото на жителите в градовете не било повече от 5 000, т.е. 14,5% от населението. През 1950 г. - процента нарастнал на 20, а през 1985 – достигнал до 34%

След 1944 г. в обществения живот са настъпили резки изменения, които целели да променят традиционните и силни нагласи за родови и племенни връзки. Комунистите започнали опити за “модернизация”, индустриализация и урбанизация на Албания, като искали да искоренят “отживелите” социални ценности.”

Но за каква модернизация в тоталитарната държава Албания може да се говори?

На никой външен човек не може да не му направят впечатление десетките хиляди бункери разпръснати не само на стратегически места, но и навсякъде – около градовете и в планините. По този начин всички хора в Албания са държани непрекъснато под наблюдение и заплаха. През 1967 година е приет закона за атеистичната държава с който са забранени трите традиционни религии – ислям, православие и католицизъм. С оглед на този закон, по заповед на Енвер Ходжа са закрити 2169 църкви, джамии, текета и манастири. Много храмове са разрушени, а други са превърнати в обори, селскостопански сгради, почивни станции и др. Една част от свещениците са убити, а други хвърлени в затвора, или въдворени. През 1975 година с правителствен декрет е забранено

именуването на новородените с религиозни имена. На 28 декември 1976 година е приета “социалистическа конституция”, който издига антирелигиозната дейност на държавата до конституционна норма. /по Елдъров, 2000/. Разбира се не може да не се отчете факта, че по същото време правителството въвежда всеобщо задължително безплатно образование, предприема мерки за борба с неграмотността, а през 1957 година създава Тиранският държавен университет. В страната започват и големи строежи, но и досега инфраструктурата в населените места е в плачевно състояние, пътищата са черни и неасфалтирани. И това е в страната в която има най - много природен асфалт.

Никой не е определил тоталитарната система по-добре от албанския нобелов лауреат Исмаил Кадаре: “Комунистите, след като завладяват земята и поставят навсякъде своите стражи, учреждения, печати и закони, разбират, че властта на земята не може дълго да се задържи, без да се покори и небето над нея, т.е. идеите, фантазиите, с една дума онова, което се нарича душевност на хората, както и адът на земята, сиреч светът на заплахите и страха. Последното те постигат по-бързо, отколкото очакват. Червеният терор, следствените служби, мъченията, затворите, многобройните бункери, които опасват цялата страна, концентрационните лагери и особено загадъчната атмосфера, която обгръща целия този свят, липсата на яснота, нанасяне на удар там, откъдето не го очакваш, изчезването не само на човек, но и на трупа му, всичко това набързо въдворява ада във всекидневния живот... Всяка тоталитарна държава фабрикуваше периодически своите герои. Създаваха се живи, като прословутия Стаханов и мъртви, като Павлик Морозов, който от преданост към комунистическата държава, предава баща си и бива убит от чичо си... Превръщайки Морозов в герой - модел за цялата съветска младеж, комунистите – обожествиха предателството и доносничеството, дори в семейството... В Албания например, където семейството остана главната крепост срещу комунизма, така и този герой не видя бял свят и не беше признат... След като бяха захвърлени руските модели на героите, бе направен опит да се заменят с китайски образци. Китайците отидоха още по-далеч. Без да измислят някой обикновен човек и да го издигнат след това до герой - модел, те направо измислиха такъв. Това е един твърде скромнен войник на име Лей Фън. След като е прегазен от влака, докато спасява някакъв кон, е открит дневникът му, в който всяка станица свидетелства за неговата всеотдайна преданост към председателя Мао. Главното качество на китайския герой е скромността, липсата на прищевки и характерни отличителни черти/ тялото му е среден ръст, всичко у него е обикновено, дори и смъртта му – загива под колелата на влака заради един кон... В горещото си желание да подражава на китайците, албанската пропаганда притърпя едно объркване, причинено от Лей Фън. Героят в никакъв случай не отговаряше на албанското мислене, което макар и да бе тероризирано от диктатурата, не можеше да възприеме тази колосална скромност, така както не бе приело и доносничес-

твото на сина срущу башата. Албанските социолози, академици и писатели шарлатани напразно се опитваха да създадат някакъв вид албански Лей Фън, но това се оказа невъзможно. Тогава се разбра, че на Албания не подхождат скромни герои, а такива с жажда за величие и слава, така както се бе случвало винаги по тези древни земи на епоса и напрежението. Ето защо бе създаден слепият Челя, който много скоро щеше да стане известен в цялата страна, но в никакъв случай до такава степен, каквато желаше комунистическата държава.”

Основателно възниква въпроса: **“Какво отличава ценностната система и традицията в социалния и семеен живот на албанците, че те въпреки геноцидния комунистически режим не приемат чуждите тоталитарно изфабрикувани герои?”**

Този въпрос е много сложен и в статията ще се опитаме само да го маркираме.⁷

Корените на албанската идентичност могат да се потърсят в етногенезиса и историческата съдба на албанците, подробно изследвани от А. Желязкова в студията ѝ “Албански идентичности”/2000/. “Характерните черти на албанците, предавани от поколение на поколение, играят важна роля в многовековната албанска история. По - голяма част от английските пътешественици достигат до извода, че факторът, който не е позволил асимилацията и изчезването на албанците през различните етапи от историята им, е характерът като специфика на националната психология и елемент от морално психическото формиране на албанската нация./Бала, 2003/

Хекуран Бала /2003/ разглежда подробно и националната психология на албанците, отразена в творбите на двамата колоса на албанската литература от първата половина на ХХ век Герг Фища и Фаик Коница,⁸ но пречупена през съвременният мироглед и най- новата история на страната. Разглежда в албанската народопсихология способността на албанския народ за обществена комуникация в контекста на отношението народ – индивид и взаимоотношенията им с други етноси. Проследява националните страмежи, идеали и морални качества на албанския народ в творбите на Фища и Коница. Подробно анализира личните, семейните и обществените взаимоотношения при албанците като извежда традиционните добродетели – бесата, като вярност на дадената дума, гостоприемството, уважението към родителите, възрастните и децата. Смята, че дълбокото чувство за патриотизъм като основна етнопсихологическа особеност на албанеца е придружено от доста други качества като: героизъм, смелост, борбеност, устойчивост и целенасоченост до постигане на желаната цел, които като цяло съставляват албанската душа. Авторът обобщено извежда и основните характеристики на албанския характер:

- Геройство, безстрашие, смелост, но и презрително отношение в зависимост от ситуацията. Тези черти и високи войнски добродетели са се проявили по-силно по време на легендарната борба на народа по времето на Скендербег

срещу турците, албанската Призренска лига, както и във въстанията през 30-40-те години на деветнадесети век. Именно в борбата албанецът показва стойностите си и онези особености, които го различават от другите. Затова подвига и героизма на Скендербег е възпят в юнашкия епос и е един от стълбовете на албанската идентичност. Пътешествениците Дъглас и Хобхауз ги описват като пословични смелчаци с неவிждан кураж, когато случаят го изисква. Коница смята, че албанецът – отличен в атака срещу врага, винаги е водил справедливи войни, защитавал е родината, собствените си права, децата си, родната земя и езика си и никога не е имал експанзионистични цели. По нататък авторът казва, че за разлика от мързеливите и високомерни турци, албанецът се отличава с неуморна активност, със силен ентузиазъм и инициативност, показвайки безстрашие във всеки миг. Понякога геройството на албанците работи и срещу самите тях, защото провокира силна и трайна омраза.

- Сред качествата на албанците особено ценни са независимия им дух, решителността да не се оставят да бъдат покорени. Според Коница “Докато другите народи съсредоточават усилията си да печелят пари, да трупат хубави вещи или да прекарват приятно времето си по различни места, тези обикновени и сурови хора са имали само една цел в живота си и са я достигали понякога с цената на смъртта на член от семейството си, целта да бъдат свободни и независими от нашествениците. Това е една смела програма, която игнорира по-деликатните неща от живота и удовлетворението, които произтичатот вярата в разумните правила. Гордостта им може да изглежда смешна, но не е без обяснение... В Албания няма гълпа, албанецът е личност, има вяра в себе си и в трудни ситуации сам взема решение. Всеки индивид, бил той умен или глупав, притежава изключителната способност да решава сам, да рискува богатството си. В трудна ситуация и той като всички взема дейно участие и е готов решително да поеме инициативата. Накратко в Албания няма безразлични хора” /По Бала, 2003/

- Умерени и сдържани, но и нетърпеливи и дръзки, вместо аргумент използват сила. Според Коница обобщаваща е народната поговорка “*Албанецът за една бълха гори юргана*” Тъй като “законите на честата” са най-важни за тях, не прощават удар, или обида;

- Сдържани и умерени в приказките и разговорите, в дома и извън него, но и с неконтролируем език когато се разгневят. Албанците мразят наказанията и не обиждат, дори когато са засегнати. Това се доказва и от албанската поговорка “*Убий го, но не го обиждай*”.

- Смели и горди, но на моменти се самонадценяват и театралничат. Особено, открояваща се в характера на албанеца, е честността, верността, благородството и придържане към дадената дума – **бесата**. Те мразят лъжата, злобата и двуличието. “Белезите, притежавани само от албанците, за разлика от съседните им народи, са, че не хитруват, не лъжат, не са двулични, а напра-

тив, във всяко дело се откроява една голяма честност.”/Байрон, по Бала, 2003/. Най-голямата обида в Албания е да наречеш някого непочтен човек, т.е. който не е верен и не държи на дадената дума. Много от случаите на кръвно отмъщение според Коница, са мотивирани от прояви на нелоялност.

- Хуманни и добродушни, понякога упорити и непоклатими – при липса на самоконтрол се проявяват като сурови хора. “Независимо от многото трудности, албанецът е оптимист за живота и бъдещето. Не можеш да не се възхитиш от неговия кураж и оптимизъм. Те са юначен народ, независим и с висок дух./ Бест, по Бала, 2003/. По природа не им липсва ум, проникателност и талант, но могат да се проявят и като лентяи и мързеливци;

- Въпреки, че не им липсват ораторски способности, не са склонни към многословие. Албанците имат и уменията да настройват другите положително към себе си и да завързват приятелства. “На тях може да се разчита напълно, защото показват една пламенна обич и себеотдаване. За тях грабежа и кражбата са две съвършено различни неща и много малко от тях могат да бъдат обвинени във второто.”/Хобхауз, по Бала, 2003/ Но като цяло характерно за албанския характер е резервираността не само пред непознати и чужденци, но и в много случаи и пред близки хора. “Духовното ядро на албанеца е резервираността. Обяснението трябва да се търси както в наследените черти, така и в затворената и сурова природа на територията ни.”/Чабей, по Бала, 2003/. Макар и в повечето случаи да са резервирани, емоционалното им състояние може да избликне като вулкан. Тъй като слабо се контролират, като винаги предпочитат силата пред хитростта не обръщат специално внимание на начина, по който изразяват чувствата си. Известни са и със сърдечното си поведение – винаги се ръкуват, прегръщат и целуват при среща. Както почитат и уважават личността на другия, така и не позволяват никога да им се качват на главата. Сред албанците обидата не се търпи и те преследват несправедливостите до смърт, което за тях е норма.

- Те проявяват желание за “почивка”, за забавление и мъжете и жените имат чувство за хумор. Шегата на албанеца, дори когато е солена и язвителна, никога не е обидна и унизителна. Коница падчертава, че” жените и мъжете, особено в Малсия, имат остро чувство за хумор: родени актьори, знаят да подхващат разговор и да го поддържат без досада за слушателите, радост е да ги наблюдава човек, когато използват различни закачки, подхвърляйки ги като топки леко един на друг и с какво достойнство стоят когато водят разговор. Дори и отпуснати в шегите, не се самозабравят, а в поведението им се усеща достойнство.”/По Бала, 2003/

- Албанците са артистични и с фин вкус и това се проявява в танци, песни, игри, дори в комбинацията на цветовете в облеклото и в домашната обстановка. Бала/2003/ върху основата на творбите на двамата колоса на албанската литература от първата половина на ХХ век Герг Фища и Фаик Коница анализира

и облеклото на албанците. Според автора, в облеклото независимо че има и общи елементи, са изразени различни регионални специфики, без да има единен модел и това е свързано с прословутия албанския индивидуализъм. В облеклото присъстват и множество художествени и артистични елементи и това свързано с леката походка и естествената гордост на албанците показва склонността им към театралност. Независимо от различията във външния вид на облеклото, може да се говори за общ албански тип, подчиняващ се на общото и колективното и свидетелстващ за компактността на населението.

- Албанците са интелигентни хора, независимо от нивото на образование. Те са будни, любознателни за нова информация, подхождат със силна воля към същността на нещата. “Що се отнася до мисленето, албанецът като цяло е умен, достатъчно интуитивен и проникновен, но не знаем докъде могат да стигнат умствените възможности на албанеца, защото досега не е имал поле да разгърне напълно заложбите си. все пак, когато му се удава такава възможност, албанецът показва на какво е способен, той е пръв и непобедим./Фища, по Бала, 2003/. Коница критикува всички чужди изследователи, които смятат, че албанецът няма афинитет към интелектуална дейност. Неговият отговор на това е:”Що за неуместна шега? Какво знаете за албанците? Когато на албанец му се отдаде възможност за обучение и училище, той демонстрира възхитителни умения. Трябва ли да споменаваме учените ориенталисти, арабисти, иранисти, историци и други от албански произход, дали своя принос в османската литература? Достатъчно е да припомним, че двама от най-великите турски писатели, които биват наричани турци, Кемал бей и Кочу бей, са албанци.”/по Бала, 2003/

Фища и Коница говорят и за много отрицателни черти в албанския характер, като непълното и погрешно разбиране на албанеца за обществения живот. Причината за това, според Фища, е защото хората са останали ограничени в рамките на улицата, семейството и града. “Много неща от живота албанецът разбира и възприема твърде погрешно. По същия начин, по който малкото дете не вижда нищо друго, а само вещите, които го заобикалят...Егоцентризъмът е егоизъм в честият си вид, а при албанецът се въплъщава в индивидуализъм. Понякога умът на младия албанец остава неплоден поради мързела и лентяйството”/по Бала, 2003/. Според Фища недостатъците, които се забелязват в албанския характер са резултат не от природата им, а са наследени от миналото.”Много учени, наши и чужди, са отбелязвали, че албанецът е индивидуалист, суверен, до фанатизъм се влияе от устно предаваните правила и не изпитва нужда от напредък и развитие. Но трябва да се знае, че тези пороци и недостатъци у албанците не произтичат от кръвта и духа им, те са отрицателни черти, наследени от миналото”/по Бала, 2003/

“Албанците могат да бъдат укорени в повечето случаи за гнева и избухванията, както и за псувните. Но това не е недостатък в страна, в която можеш да извоюваш правата си, само ако използваш подобни средства, а молбата тряб-

ва да се съпроводи с юмрук.”/Коница, по Бала, 2003/. Коница споменава и критикува и други недостатъци на албанците като инат, гореща кръв, прибързаност, докачливост, липса на идеали, идеализъм и чувствителност, суеверност, непокорност и непризнаване на собствените недостатъци, а също и непостоянство. Герг Фища вниква в гордия дух на албанците и разкрива в него останките от илирийското потекло, благородството, честа, верността, геройството, интелигентността и дори гордостта на рода, общността и нацията. Споменатите погоре качества на албанците, според Фища, понякога се преплитат със страданията, бедността, необразоваността, суровостта, забравата, кръвното отмъщение и жестокостта на планината. “Затова решаващ фактор за албанската съпротива срещу римляните, византийците, славяните, турците и други завоеватели, освен географското положение, е техният характер, героичен и непобедим дух, а също и бойните традиции, усъвършенствани от поколение на поколение.” /Бала, 2003/

Трябва изрично тук да се подчертае, че Герг Фища и Фаик Коница представят албанската идентичност, духовния свят и психологията на албанските граждани и селяни от края на деветнадесети и началото на двадесети век. “Но не може да се отрече, че и до днес в ядрото на албанския характер са се запазили доста от тези черти, въпреки развитието, външните черти и урбанизацията.”/Бала, 2003/. А може би това обяснява и огромният брой бункери, които построява Енвер Ходжа за да държи в подчинение и изолация хората си, неможейки по друг начин да наложи комунистическата диктатура.

Друг изследовател, който се интересува от конституентите на албанската културна идентичност и народопсихология е Сабри Хамити./2004/. Той изследва основата на албанската идентичност от литературна гледна точка. Според него три са основните културни референции за албанското самоопределение:

- Историята на Скендърбег от Марлин Барети;⁹
- Канонът на обичайното право на Лек Дукагини;¹⁰
- Юнашките епични песни.¹¹

“Според авторът трите текста оказват различно влияние върху оформянето на албанската идентичност. Рефлексията на Историята на Барлети открива в култа към родното и уважението към героичното. Канонът оказва своето влияние във всички сфери на човешкия живот. Чрез него се оформят и “узаконяват” най-ценните албански реалии – дадената дума, геройството, мъжеството и кръвта, които се превръщат в морални категории на албанската чест. Юнашките песни издигат в култ свободата на всички нива. По този начин, чрез тези три текста, авторът обосновава генезиса на албанските етически категории”. /Хамити, 2004/.¹²

Показателен за народопсихологията на албанците е и химна на страната. “Около знамето обединени” по стихове на известния албански поет Алекс Ставре

Дренова /Асдрени/. Той е от 1912 година и никога досега не е променян. Остава същият дори в тоталитарната държава, което показва до каква степен в него са заложени изсконните албански ценности – свободолюбие, войнственост и патриотизъм.

*Около знамето обединени
С един копнеж, единна цел
Всички пред него се кълнем
И вричаме се за спасение
От битка бяга само този,
Който предател е роден,
Който е мъж не се страхува,
А умира, умира като герой.
Оръжието ще носим в ръце
Ще защитим родината от всеки край,
От правата си не се отказваме,
Тук няма място за врагове!*

Бележки

¹ Демографските данни са от Интернет – www.albanian.dir.bg

² Гегиец, гег – жител на областта Гегърия, Северна Албания; тоскиец, тоск – жител на областта Тоскърия, Южна Албания;

³ www.albanian.dir.bg

⁴ www.albanian.dir.bg. Албанското население в Косово принадлежи към гегийската група, в Македония има гегийски и тоскийски райони, а изселените се в Южна Италия/ Калабрия и Сицилия/ албанци през 15-17 век, които имат статут на малцинство, са основно тоскийци. Албанска диаспора има и в България. /Вж. подробно **Гюзелев, 2004**/

⁵ Вж. Подробно Елдъров, 2000, който подробно разглежда навлизането на православието и католицизма в Албания и съжителството им с албанското обичайно право.

⁶ Името на Павлик Морозов никога не влезе в Албания, за разлика от България, където всеки втори пионерски отряд, или дружина носеше неговото име.

⁷ Липсва достатъчно литература и изследвания по въпроса. Особено неизследвани са южните албанци. За Северна Албания анализите се извеждат предимно от Закона на Лека Дукагини, който е комплекс от устни норми на обичайното право, предавани от поколение на поколение. Самият Закон ще бъде разгледан в отделна разработка.

⁸ Тъй като работата основно се опира на тези двама автори, накратко ще проследим жизнения им път.

Жителската съдба на Герг Фища /1871 – 1940/ и Фаик Коница /1875 – 1942/ е свързана с последния етап на албанското възраждане и първия период на независимостта. Тези автори имат огромен принос за културния подем и духовното еманципиране на албанския народ.

Отец Герг Фища е един от стълбовете на католическия кръг в град Шкодра и осно-

вател на дружество “Башкими”/Обединение/, което издава две от най-авторитетните списания за времето си с научни изследвания в областта на историята, етнографията, филологията и литературата. Той има и личен принос за отварянето на първото албанско мъжко училище в Шкодра през 1903 година и ръководи Конгреса, свикан за приемане на единна албанска азбука. Оставил е голямо поетично наследство – около 50 хиляди стиха, лирика и драматургия. Най-известната му поема на фолклорна основа е “Планинска лахута”/народен инструмент с една струна, типичен за Северна Албания/, която черпи вдъхновение от албанската митология и разпоредбите на Канона на обичайното право. Поемата отразява живота на Северна Албания от 50-те години на XIX век до Лондонската конференция през 1920 година.

Фаик Коница получава западно образование и живее в Европа, където издава на албански и френски език списание “Albania”/1897 – 1909/, което продължава да излиза в САЩ от 1929 до 1940 и става трибуна на националната литература. Той е първият, който въвежда естетиката като концепция в албанската литература и първи въвежда есето.

⁹ Историята на Скендърбег е написана от шкодренеца Марин Барлети и е чист авторски текст, написан на латински /официален за времето си език – 15 век/. Историята представлява текст от тип справочник, отражение на станали събития в която доминират общите образи, а ако има индивидуализация, тя граничи с хиперболизацията. Историята е разказ за героичните дела на Скендърбег, който и досега е национален герой на Албания.

¹⁰ В различните източници Канонът на Лек Дукагини се среща с различни имена – “Кануни Лека Дукагини”, “Закон на Лека Дукагини”, или “Канон на Лек Дукагини”. Самият “автор” не е негов автор в истинския смисъл на думата. Францисканският монах Щефан Гечови събира и систематизира обичайното право на Севера под формата на известния Канон. Дискурсът на Канона се характеризира с прагматичност и рационалност. Тъй като представя модел на поведение в него особена е силата на думата, на словото. Неговата цел е да даде подражателен модел, чрез който да се усвоят и приложат определени норми и ценности. При Канона водеща е емпирията, идеята е да се систематизира опита и да се представи под формата на правила на поведение.

¹¹ Юнашките епически песни са продукт на устното творчество и дълбоко в структурата си притежават всички основни характеристики на този тип творчество. При тях има чист литературен дискурс, в който нищо не е предварително зададено. Той се характеризира с преобладаваща функционалност и в голяма степен се базира на фантастичното и чудесното.

¹² Тъй като Сабри Хаити не е преведен на български, сме ползвали резюмето върху книгата на този автор, направено от Ралица Младенова.

Тъй като идеята на разработката е да се даде най-обща представа за Албания и албанците не сме разгледали историята на формиране на албанската нация. В библиографията обаче са посочени основните исторически извори, които са на български език.

БИБЛИОГРАФИЯ

Кадаре, 2003; Кадаре, И., Легенда на легендите. София
Кадаре, 1989; Кадаре, И., Кой доведе Дорунтина. София

Кадаре, 1989; Кадаре, И., Посърналия април, В: Кой доведе Дорунтина. София

Кадаре, 1975; Кадаре, И., Хроника на камък, София.

Кънчов, 1900; Арнаути, В: Македония. Етнография и статистика, София

Викърс 2000; Викърс, М., Албанците. Съвременна история, Превод от английски – Кина Андреева, София

Гюзелев, 2004; Гюзелев, Б. Албанци в Източните Балкани., София.

Желязкава, 2000; Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Желязкова, 2000; Желязкова, А. Албанските идентичности, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Желязкова, 2001; Желязкава, А. /съставител/., Спешна антропология, т. 1, Албанският национален въпрос и Балканите. София.

Желязкова, 2003; Желязкава, А. /съставител/., Спешна антропология, т. 2, Албански перспективи., София.

Попова, 1995; Попова, К. Албания: племенен живот между традицията и модерното. Сп. “Балканистичен форум”, бр. 2, Благоевград

Хекуран, 2003; Хекуран, Б. Народопсихология на албанците. През погледа на Георг Фшца и Фаик Коница, Велико Търново.

Ноли, 1988; Ноли, Ф. България и Албания, Превод от албански Гергана Димова.

Хамити, 2004; Хамити, С. Културни паметници на албанската идентичност, Резюме от Ралица Младенова, www.albanian.dir.bg

Бейлери, 2000; Бейлери, Р. Мит и реалност в албанската литература, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Бейлери, 2004; Бейлери, Р. Албанския Канон на обичайното право и художествените му интерпретации, www.albanian.dir.bg

Карай, Темо, 2000; Карай, Т. Адем Тамо, Някои тенденции в съвременното албанско семейство., Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Бобев, 2000; Бобев, Б., Албания в трудните години на промени, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Кръстев, 2000; Кръстев, П. Цената на амнезията. Интерпретации на вендетата в Албания, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Иванова, 2000; Иванова, Ю. Албания и албанците. Етнографски очерк, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балка-

ните. / Албания и албанските идентичности/.София.

Елдъров, 2000; Елдъров, С., Православни и католици в Албания, Желязкава, А. /съставител/., Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.